

DE MUNT KLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw
Koninklijke Vereniging

Een muntschat die tot de verbeelding spreekt...

schaal 2/1

In de zomer van 1908 ontdekten arbeiders die in de ondergrond van de Stormstraat (Rue d'Assaut) te Brussel een muur uitbraken een muntschat waarvan later zou blijken dat deze de grootste muntschat ooit is die werd opgegraven zowel in termen van aantal stukken als in termen van waarde in het middeleeuwse Brabant. De schat bevatte zowat 145.000 zilveren stukken, uit de XIII^{de} eeuw en werd in de grond gestopt rond 1267. Over dit jaartal bestond enige discussie tussen experts; sommigen hielden het bij 1264, 1265 of 1267. Hierover meer in deze bijdrage. In het EGMP-jaarboek van 2005 [1], pagina 81 en volgende, gaat Svein Gullbekk verder in op het verhaal achter de muntschat maar met het accent op de Engelse, Schotse en Ierse sterlings die overvloedig in deze middeleeuwse muntschat aanwezig waren m.n. 80.927 sterlings. In termen van (zilver)waarde, vertegenwoordigden de sterlings ongeveer 75 % van de totale waarde anno 1267.

Deze bijdrage is een compilatie van de meest saillante feiten i.v.m. de vondst en met de nadruk op de deniers uit onze gewesten waarvan er een aantal worden beschreven en afgebeeld.

Tijdens de jaren 1909, 1910 en 1911 hebben een aantal gereputeerde numismaten zoals C. Rutten [3] [4] [7], A. De Witte [5], V. Tourneur [6], L. Théry [8] en B. de Jonghe [2] artikels gepubliceerd in de Revue belge de Numismatique waarin zij hun bevindingen, elk op hun gebied, naar voor brengen.

Ook deze bronnen worden gebruikt door Aimé Haeck in zijn werk “Middeleeuwse muntschatten gevonden in België (750-1433)”, 1996, Cercle d'études numismatiques, [10]. In dit werk inventariseert A. Haeck, onder hoofding D08, alle stukken uit deze vondst behalve de 80.927 Engelse, Schotse en Ierse sterlingen.

Hoe belangrijk de analyses waren van de heren Rutten, De Witte, Tourneur e.a. blijkt uit het feit dat C. Rutten 49.266 munten in handen heeft gehad en “bekeken”, terwijl A. De Witte ong. 10.000 (Brabantse) munten toegespeeld heeft gekregen en V. Tourneur ong. 600 (Vlaamse). Telkens werden deze munten ter analyse voorgelegd door Charles Dupriez, numismaat en veilinghouder.

Welke munten, buiten de Engelse, Schotse en Ierse stukken, zaten er in deze muntschat?

Het cijfermateriaal – m.b.t. de inhoud van de deniers uit de schat – op een rij gezet geeft het volgende resultaat:

- Ong. 58.300 Brabantse deniers van Henri I (1190-1235), Henri II (1235-1248), Henri III (1248-1261) en Aleydis van Bourgondië (1261-1268), verspreid over verschillende muntateliers zoals Brussel, Leuven, Antwerpen, Nijvel, waarvan 15.661 deniers alleen al van Aleydis van Bourgondië, weduwe van Henri III;
- Ong. 1.200 Vlaamse deniers eveneens verspreid over verschillende ateliers zoals Aalst, Brugge, Gent, Diksmuide, Ieper, Rijsel, Kortrijk;
- Ong. 2.700 Henegouwse deniers (atelier Valenciën, vandaag Valenciennes in Frankrijk);
- Ong. 430 Luikse deniers;
- Verder waren nog aanwezig in kleine aantallen, deniers uit de graafschappen Loon, Holland, Gelre, uit het bisdom Utrecht enz. tezamen met enkele Brabantse obolen (waarde ½ denier). Vlaamse obolen waren niet aanwezig in de vondst.

In totaal gaat het hier over 63.370 stukken waarvan de best bewaarde opnieuw de deniers zijn Aleydis van Bourgondië.

Voor een systematisch en gedetailleerd overzicht van de inhoud deze muntschat verwijs ik naar het werk van A. Haeck [10].

Opmerkelijk was ook de relatief grote aanwezigheid van (opzettelijk) gehalveerde deniers die dienst deden als obool vanwege een tekort aan klinkende munt (= obool).

Wat is er van deze munten en specifiek van de deniers geworden?

Het volledige verhaal is niet meer te achterhalen maar met stelligheid kan men zeggen dat de 80.927 sterlingen als één enkel lot werden verkocht in 1909 aan het huis Baldwin, gereputeerd Brits numismaat. Volgens A. Haeck zouden deze munten vandaag (zeg 1996) nog steeds bewaard worden in de kluizen van het numismatische huis Baldwin. Toch werden al Long Cross pennies (lees sterlingen) aangeboden door gereputeerde Engelse numismaten die schriftelijk certificeren dat deze pennies uit de “Brussels Hoard” komen, via het huis Baldwin.

Een beperkt deel van de stukken uit onze gewesten werd geveild op 28 oktober 1909 door Charles Dupriez. Hij schrijft trouwens in de inleiding van zijn catalogus nummer 100 [9], en wij citeren: « Cette trouvaille contenait, outre 80.927 esterlins anglais que nous avons vendus à notre excellent confrère M. Baldwin, environ 60.000 pièces des Pays-Bas dont près de 55.000, de conservation médiocre, ont été fondues à la suite d'un triage minutieux que nous en avons fait ». Vrij vertaald blijkt dus dat het

overgrote deel (91,7 %) van de munten uit onze gewesten opnieuw werd gesmolten vanwege de middelmatige kwaliteit van de stukken. Toch zouden, steeds volgens C. Dupriez, de zeldzame stukken ontsnapt zijn aan deze (brutale) actie. In zijn veilingcatalogus n° 100 biedt C. Dupriez 615 loten te koop aan die op 30 stukken na allen uit de Brusselse muntvondst komen. De gemiddelde inzetprijs per lot schommelde tussen 1 en 3 Belgische franken anno 1909. Cijfers die doen dromen ... Wat er met de overige deniers is gebeurd blijft in het duister.

De catalogus van Ch. Dupriez geeft geen enkele afbeelding maar verwijst wat betreft de muntidentificatie naar de referentie numismaten zoals ondermeer A. De Witte [11] voor de Brabantse munten, V. Gaillard [12] en J. Ghyskens [14] voor de Vlaamse munten en R. Chalon [13] voor de Henegouwse munten.

Het voorblad van de catalogus nummer 100 wordt achteraan afgebeeld.

Wat valt op, afgaande op dit cijfermateriaal?

Brabant is zeer sterk aanwezig in de muntschat; Vlaanderen echter biedt slechts 1.200 munten aan. Dit zou kunnen wijzen op de troebelen in Vlaanderen onder Johanna van Constantinopel (1206-1244) en dus op een economische activiteitverschuiving van Vlaanderen naar Brabant.

De munten, de Engelse sterlings inclusief, overspannen een periode van ongeveer 100 jaar.

Geen enkele munt van Jan I van Brabant (1268-1294) komt voor in de muntschat en Aleydis van Bourgondië (weduwe van Henri III) (1261-1268) is de meest recente vorstin die in de muntschat voorkomt, wat doet vermoeden dat de sluitmunt van 1267 dateert. Het blijkt trouwens dat bepaalde munten van Aleydis in FDC-staat aanwezig waren in de vondst (zie ref. [10]). De auteurs Rutten [3] [4] [7] en Tourneur [6] voeren trouwens een levendig debat over de sluitmunt.

Wie waren de vorsten die toen over Brabant, Vlaanderen, Henegouwen enz. regeerden?

De periode vangt aan voor wat betreft Brabant met Henri of Hendrik I (1190-1235) of Hendrik I de Strijdlustige (le Guerroyeur) met een passie voor wapens. Hij was de laatste van de Brabantse prinses die zich naar Palestina begaven om de "Sarrazijnen" te bestrijden; hij bleef er slechts enkele maanden. Hendrik II de Grootmoedige (1235-1248) was reeds oud toen hij van zijn vader het bestuur overnam. Hendrik III de Goede, (1248-1261) zorgde voor een relatief vreedzame periode in Brabant en overleed te Leuven. Zijn weduwe Aleydis van Bourgondië regeerde tot haar dood in 1268.

Verdere achtergrondinformatie wordt verstrekt in het artikel uit Muntklapper 30, april 2001, van de hand van Harry Dewit: "Denarius met de brug, 1230-1270: meer vragen dan antwoorden" pagina 1 tot 6 [15]. Hierin gaat de auteur dieper in op de Brabantse geschiedenis achter de munten m.n. de hertogelijke munt en het ontstaan van de stedelijke muntslag waarvan voorbeelden legio hierna.

Wat betreft Vlaanderen en Henegouwen start de periode met Johanna van Constantinopel. Zij werd geboren te Valenciennes (Valencijn) omstreeks 1200 en overleed te Marquette op 5 december 1244. Zij was de dochter van graaf Boudewijn IX van Vlaanderen en Henegouwen (als Boudewijn VI) die in mei 1204 keizer van Constantinopel werd en van Maria van Champagne. Na het overlijden van haar moeder in 1204 en het spoorloos verdwijnen van haar vader in 1205 liet de Franse

koning Filips II Augustus, in 1208, haar met haar twee jaar jongere zuster overbrengen naar zijn hof in Parijs om haar te onttrekken aan niet-Franse invloeden. Zij huwde tweemaal en overleed kinderloos. Zij werd opgevolgd door haar zuster Margareta. Margareta keerde in 1212 vanuit Parijs terug naar Henegouwen waar zij in 1215 huwde met de Henegouwse ridder Burchard van Avesnes. Na een klacht van haar zus Johanna verklaarde paus Innocentius III het huwelijk ongeldig op grond van het feit dat Burchard subdiaken was gewijd en dus tot de geestelijke stand behoorde. Pas in 1222 verliet Margareta haar echtgenoot en trouwde met Willem van Dampierre. Op 29 december 1278 deed Margareta van Constantinopel troonsafstand ten gunste van haar zoon Gwijde III van Dampierre; in Henegouwen bleef zij zelf aan de macht tot haar dood in 1280. Haar lichaam werd bijgezet in de door haar gestichte abdij van Flines-lez-Raches (Dowaai of Douai) [16].

Wat deden deze stukken in de Stormstraat te Brussel?

Wie was de eigenaar en waarom deze grote geldhoeveelheid nooit is opgehaald blijven intrigerende vragen maar het antwoord is pure speculatie en valt buiten het bestek van deze compilatie. Svein Gullbekk ontwikkelt hierover en over de samenstelling van de muntschat enkele denkpijpen in het EGMP-artikel onder ref. [1]

Hoe zagen deze deniers er uit?

Zonder de pretentie te hebben dat volgende serie munten een representatief staal vormen van deze muntschat hebben wij een poging gedaan om een aantal van deze klinkende munten af te beelden en in een voldoende breed spectrum. Vandaag worden deze deniers nog steeds aangeboden op onze Belgische ruildagen en muntbeurzen; de koopwaardige munten zijn nog steeds te vinden aan een “schappelijke” prijs. Misschien heeft deze bijdrage een aanzet gegeven tot uw verhoogde interesse?

Specifiek over de Brusselse denier met de brug, waarvan één van de vele varianten hierna ook afgebeeld wordt, gaat H. Dewit in de Muntklapper van april 2001 verder in op deze denier [15].

Een overzicht van vaak voorkomende munten in de muntschat van 1908 wordt hierna gegeven. De foto's zijn op schaal 3/4.

Hiervan zaten er 151 exemplaren in de muntvondst:

	<p>Kleine denier Aalst 1205-1244</p> <p>Vz : Krijger half afgebeeld naar links, banier in de rechterhand, linkerhand op de heup. Rechts boven schouder ring met punt.</p> <p>Kz : Lang kruis. Binnen middelste parelcirkel in elk kwartier een punt. Tussen middelste en buitenste parelcirkel in de kwartieren afwisselend een ster tussen twee punten en een ring tussen twee punten.</p> <p>Ref. Gaillard 44 Diameter: 11 mm, gewicht: 0,33 g, zilver</p>
---	---

Hiervan zaten er 22 gehalveerde exemplaren in de muntvondst, zijnde 11 denieren:

	<p>Kleine denier Brugge 1253-1259</p> <p>Vz : Gehelmde krijger voorzien van sporen binnen parelcirkel naar rechts, met in de rechterhand een geheven zwaard, in de linkerhand een schild met dwarsbalken Kz : Gebloemd kruis binnen parelcirkel</p> <p>Ref. GhysSENS 419 Diameter: 10 mm, gewicht: 0,38 g, zilver</p>
---	--

Hiervan zaten er 50 exemplaren in de muntvondst:

	<p>Kleine denier Gent 1259-1300</p> <p>Vz : Gehelmd hoofd naar links. In de helm drie ringen en boven de helm een kuif. Achter het hoofd vier (of twee?) puntjes in kruisvorm Kz : Lang dubbel ankerkruis binnen parelcirkel</p> <p>Ref. Gaillard 85 Diameter: 10 mm, gewicht: 0,39 g, zilver</p>
--	--

Hiervan zat er 1 exemplaar in de muntvondst:

	<p>Kleine denier Ieper 1244-1280</p> <p>Vz : Twee overlappende driehoeken, waarvan één op de hoeken is voorzien van lelies en de andere van ringetjes met punt. Tussen de hoeken zes ringetjes en zes bolletjes. In het centrum een punt. Kz : Lang gevoet kruis binnen parelcirkel; in de kwartieren I-P-R-A staand op een parelcirkel en daarbinnen afwisselend een ring en een punt.</p> <p>Ref. Gaillard 120 Diameter: 11 mm, gewicht: 0,38 g, zilver</p>
---	--

Hiervan zaten er 221 exemplaren in de muntvondst:

	<p>Kleine denier Rijsel 1220-1259</p> <p>Vz : Lelie binnen parelcirkel. Binnen een grotere parelcirkel boven en onder de lelie een ster en links en rechts een sikkel. Hiertussen vier ringetjes Kz : Lang gevoet kruis binnen parelcirkel. In de kwartieren afwisselend L-sikkel-I-sikkel staand op een kleine parelcirkel met in elk kwartier een punt.</p> <p>Ref. Gaillard 92 Diameter: 11 mm, gewicht: 0,40 g, zilver</p>
---	---

Hiervan zaten er 22 gehalveerde exemplaren in de muntvondst, zijnde 11 denieren:

	<p>Kleine denier Rijsel 1253-1259</p> <p>Vz : Wapenschild met lelie binnen parelcirkel. Aan elke zijde van het driehoekige schild een ringetje Kz : Lang gevoet kruis binnen parelcirkel. In de kwartieren L-I-L-A staand op een kleinere parelcirkel</p> <p>Ref. Gaillard 107 Var Diameter: 10 mm, gewicht: 0,21 g, zilver</p>
--	--

Hiervan zaten er 2.709 exemplaren in de muntvondst:

	<p>Denier Valenciennes 1205-1244</p> <p>Vz : Monogram van Henegouwen met boven en onder een ster. In de kwartieren VA-LE-CE-NE Kz : Gevoet kruis binnen parelcirkel. In elk van de kwartieren een sikkel.</p> <p>Ref. Chalon 10 Diameter: 12 mm, gewicht: 0,40 g, zilver</p>
---	---

Hiervan zaten er 1.215 (versleten) exemplaren in de muntvondst:

	<p>Hendrik III Denier</p> <p>Leuven 1248-1261</p> <p>Vz : Leeuweschild met H.DV rechts van het schild en CIS links van het schild. Drie punten boven het schild Kz : Brabants kruis met in de kwartieren B-A-S-T.</p> <p>Ref. De Witte 68 Diameter: 12 mm, gewicht: 0,52 g, zilver</p>
---	--

Er zaten 7.772 exemplaren van de denier met klimmende leeuw uit de ateliers van Leuven, Brussel en Antwerpen in de muntvondst:

	<p>Hendrik II en III Denier</p> <p>Leuven 1235-1261</p> <p>Vz : Klimmende leeuw naar links in volle veld binnen parelcirkel Kz : Brabants kruis met in de kwartieren T-I-B-A.</p> <p>Ref. De Witte 158 Diameter: 11 mm, gewicht: 0,54 g, zilver</p>
--	---

Hiervan zaten er 1.192 exemplaren in de muntvondst, varianten inclusief:

	<p>Denier</p> <p>Brussel 1235-1261</p> <p>Vz : Horizontale projectie van een brug met tussen de uiteinden een boog (of sikkel) en links en rechts een vierarmig bloemvormig ornament met boven en onder een bolletje Kz : Brabants kruis met in tegenovergestelde kwartieren T-I; in elk ander kwartier twee streepjes en twee bolletjes</p> <p>Ref. De Witte 126 Diameter: 11 mm, gewicht: 0,55 g, zilver</p>
---	---

Hiervan zaten er 650 exemplaren in de muntvondst:

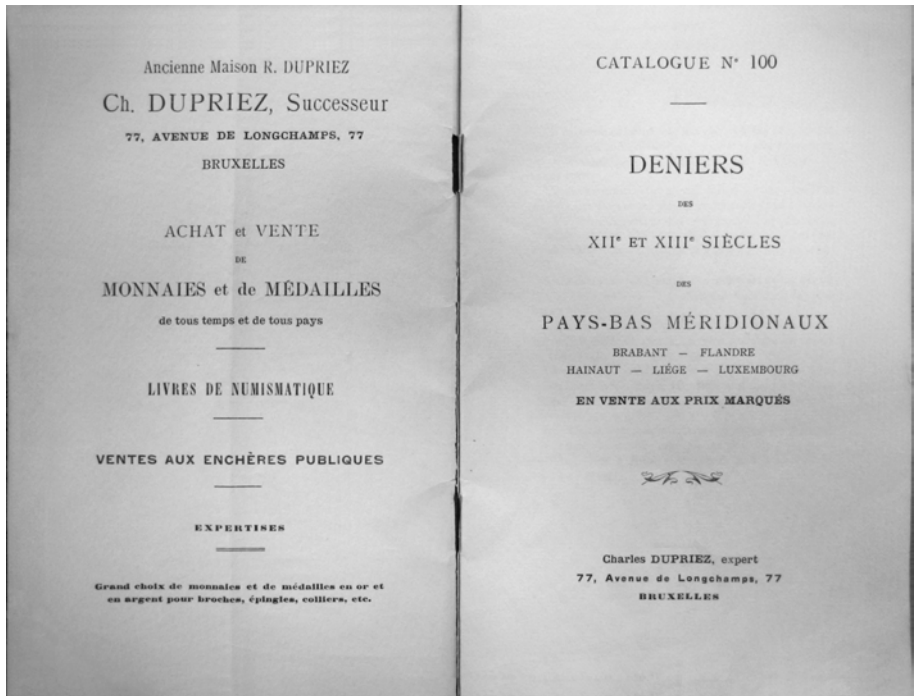
	<p>Denier Antwerpen* of Halen** 1235-1261</p> <p>Vz : Tweekoppige arend Kz : Brabants kruis met in de kwartieren G-O-L-I</p> <p>Ref. De Witte 138 Diameter: 12 mm, gewicht: 0,58 g, zilver * : In [10] plaatst de auteur deze denier onder Antwerpen. ** : In [11] plaatst de auteur deze denier onder Halen</p>
---	---

Hiervan zaten er 2.296 exemplaren in de muntvondst (alle varianten inclusief):

	<p>Denier Brussel*? 1235-1261</p> <p>Vz : Eenkoppige arend naar links met bovenaan rechts een sikkel Kz : Brabants kruis met in de kwartieren T-E-N-I</p> <p>Ref. De Witte 185 Diameter: 12 mm, gewicht: 0,55 g, zilver * : In [10] plaatst de auteur deze denier onder Brussel.</p>
--	---

Hiervan zaten er 15.661 exemplaren, varianten inclusief, in de muntschat:

	<p>Aleydis van Bourgondië Denier Leuven 1261-1267</p> <p>Vz : Klimmende leeuw naar links op schild; gespiegelde N links en gespiegelde V rechts van schild Kz : Brabants kruis met in de kwartieren B-A-S-T</p> <p>Ref. De Witte 74 Var. Diameter: 12 mm, gewicht: 0,48 g, zilver</p>
---	---

Frontpagina Catalogus n° 100 van Dupriez

Bibliografie

- [1] EGMP-jaarboek van 2005 « The Brussels Hoard – The largest medieval coin hoard in Europe » door S. Gullbekk, p. 81-97.
- [2] Revue belge de numismatique, 1910, Deux deniers lossains frappés à Hasselt, door B. de Jonghe, p. 5-11.
- [3] Revue belge de numismatique, 1910, Notes sur quelques monnaies anglaises de la trouvaille de la rue d'Assaut, à Bruxelles, door C. Rutten, p. 166-175.
- [4] Revue belge de numismatique, 1910, La trouvaille de la rue d'Assaut, à Bruxelles, door C. Rutten, p. 252-280.
- [5] Revue belge de numismatique, 1911, Les monnaies brabançonnaises de la trouvaille de la rue d'Assaut à Bruxelles, door A. De Witte, p. 19-48.
- [6] Revue belge de numismatique, 1911, Les monnaies de Flandre de la trouvaille de Bruxelles, door V. Tourneur, p. 49-60.
- [7] Revue belge de numismatique, 1911, De la date d'enfouissement de la trouvaille de Bruxelles et celle de l'émission des deniers attribués à Ostende, door C. Rutten, p. 158-164.
- [8] Revue belge de numismatique, 1911, Les monnaies lilloises de la trouvaille de la rue d'Assaut à Bruxelles, door L. Théry, p. 5-7.
- [9] Catalogue n° 100, Deniers des XIIème et XIIIème siècles des Pays-Bas Méridionaux Brabant-Flandre-Hainaut-Liège-Luxembourg, door Charles Dupriez, expert, Rue de Longchamps 77, Bruxelles.

[10] Middeleeuwse muntschatten gevonden in België. Trésors médiévaux trouvés en Belgique (750-1433), Brussel 1996, 287 p., Boulevard de l'Empereur 4, Cercle d'études numismatiques, Travaux 13, door Aimé Haeck.

[11] Histoire monétaire des comtes de Louvain, ducs de Brabant et marquis du Saint Empire Romain, Antwerpen 1804, door Alphonse De Witte.

[12] Recherches sur les monnaies des comtes de Flandre, depuis les temps les plus reculés, jusqu'au règne de Robert de Béthune inclusivement. Gent 1852, door Victor Gaillard.

[13] Recherches sur les monnaies des comtes de Hainaut, Brussel 1848, door Renier Chalon.

[14] Les petits deniers de Flandre des XIIème et XIIIème siècles, Brussel 1971, 184 p. en 16 platen, Boulevard de l'Empereur 4, Cercle d'études numismatiques, door Joseph Ghysens.

[15] Muntklapper 30, april 2001, van de hand van Harry Dewit: "Denarius met de brug, 1230-1270: meer vragen dan antwoorden", pagina 1 tot 6.

[16] Wikipedia website.

Willy Geets